

A globalizáció egyenlőtlensége*

Gutpintér Júlia

François Bourguignon:

The Globalization of Inequality

(transl. by Thomas Scott-Railton)

Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2015, p. 210

ISBN: 978-0-691-16052-8

Az elmúlt néhány évben az egyenlőtlenségek témaköre a közgazdaságtan perifériájáról a tudományos vita és a közbeszéd fősodrába került, amely nyomán több figyelemre méltó mű született a témában. Ezek egyike François Bourguignon, az egyenlőtlenségek neves francia kutatójának, a Világbank volt vezető közgazdászának és elnökhelyettesének itt tárgyalt könyve.

Bourguignon könyvének címe az „Egyenlőtlenség globalizációja”, de a tartalmát talán jobban tükrözné a „Globalizáció egyenlőtlensége” cím, hiszen a könyv fő üzenete némileg leegyszerűsítve az, hogy az egyenlőtlenségek növekedése közvetlenül vagy közvetve a globalizációra, illetve annak egyenlőtlen hatásaira vezethető vissza. Paradox módon ugyanakkor az egyenlőtlenségek csökkenését is a globalizációnak köszönhetjük. E látszólagos ellentmondás feloldása az, hogy az egyenlőtlenség – egyébként önmagában is képlékeny definíciójának – nem ugyanazon dimenzióiról van szó. Az elmúlt kb. három évtizedben ugyanis két évszázadnyi meredek emelkedés után az országok közötti (illetve az egyének szintjén, globálisan mért) egyenlőtlenségek a fejlődő országok gyors ütemű növekedésének köszönhetően csökkentek, miközben a fejlett országok többségén belüli jövedelmi egyenlőtlenségek növekedtek. A könyv újszerűsége az, hogy nem csak bemutatja ezt a két eltérő megközelítést, illetve folyamatot, hanem kapcsolatot keres közöttük, és a globalizációban beazonosítja a közös pontjukat. Mindezt rendkívül fókuszáltan, laikus közönség számára is befogadható módon teszi meg. Nem feledkezik meg a témakört tárgyaló művek egyik legfontosabb megalapozó eleméről sem, ami az egyenlőtlenség különböző értelmezéseinek, dimenzióinak gondos elkülönítését és magyarázatát, valamint a mérési lehetőségeinek, illetve korlátainak részletes bemutatását jelenti.

* Jelen cikk a szerző nézeteit tartalmazza, és nem feltétlenül tükrözi a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

Gutpintér Júlia a Magyar Nemzeti Bank elemzője. E-mail: gutpinterj@mnbb.hu.

Bourguignon szerint az egyenlőtlenségek alakulását befolyásoló, legmeghatározóbb exogén folyamat a globalizáció. A világgazdaság nyitottá válásával nagyszámú olcsó munkaerő jelent meg a globális piacon. Ennek kiaknázását az infokommunikációs technológiák (IKT) elterjedése, illetve a szállítás költségeinek csökkenése tette lehetővé. A termelőtevékenységek reallokációja számos fejlődő ország gazdaságának modernizációját és átstrukturálódását, nagymértékű és tartós növekedését eredményezte, amelyek pozitív hatásai a jövedelem-eloszlásban is megnyilvánultak. Az elmúlt húsz évben a globális jövedelmi egyenlőtlenségek Gini-koefficiensben kifejezett értéke majdnem olyan mértékben csökkent, mint amilyen mértékben 1900 utáni megközelítőleg 90 évben nőtt. A fejlett országok oldalán ugyanakkor a reallokáció először a képzetlen, később a közepesen képzett munkaerő relatív béreinek csökkenésében, illetve a foglalkoztatási bizonytalanság növekedésében nyilvánult meg. Ezen túlmenően a globalizáció felértékelte a tőkét, az infokommunikációs technológiák pedig a magasan képzett munkaerőt. Ez utóbbi következményeként az ún. szupersztár-effektus olyan hétköznapi területekre is áttért, mint a pénzügyi vagy IKT-szektor, s hatására a fejlett országokon belül a jövedelmi egyenlőtlenségek növekedni kezdtek. Az elmúlt 20 évben az egy főre¹ jutó rendelkezésre álló jövedelem Gini-koefficiense legalább 2 százalékponttal nőtt az OECD-országok több mint háromnegyedében, e trend pedig még az egyenlőségükről híres skandináv országokat sem hagyta érintetlenül. A fejlett országok közül kimagaslóan az USA-ban nőttek legnagyobb mértékben a jövedelmi egyenlőtlenségek; 2008-ra a jövedelmi létra legfelső 10 százalékának részesedése a háztartások teljes piaci (adózás előtti) jövedelméből meghaladta az egy évszázaddal ezelőtti, kb. 40 százalékos szintet, miközben a II. világháború és az 1970-es évek között ez az érték kb. 30 százalék volt. Bourguignon a fejlett és a feltörekvő országok mellett megkülönbözteti még a „globalizáció veszteseit” is, akik politikai intézményi instabilitásuk, társadalmi gazdasági elmaradottságuk miatt nem tudtak sikeresen bekapcsolódni a globalizáció folyamatába. Ezek az országok változatlan forgatókönyv esetén lemaradásukkal a globális egyenlőtlenségek növekedéséhez járulnak hozzá.

A külső tényezők konkrét, egyenlőtlenségekre gyakorolt hatásai ugyanakkor nem egységesek, azokat az alkalmazott gazdaságpolitika és gazdaság szabályozás mint belső tényezők is meghatározzák. Az, hogy ezek a belső tényezők az országokon belüli egyenlőtlenségek növekedésének irányába hatottak, az 1970-es években az angolszász országokból kiinduló, majd globálisan is szétterjedő neoliberális reformhullámra vezethető vissza. Ennek legfontosabb elemei a legnagyobb jövedelmeket terhelő adók csökkentése, a fogyasztási adók növekedése, a tőkejövedelmek adózási szempontból kedvezőbb megkülönböztetése, a pénzügyi és munkaerő-piaci dereguláció voltak. Talán nem véletlen, hogy a francia szerző ezek közül a tágan értelmezett munkaerő-piaci dereguláció hatásaira helyezi a legnagyobb hangsúlyt.

¹ Felnőtt egyenértékben számolva.

E trend egyértelmű; az OECD felmérése szerint az elmúlt 20 évben 20 tagország lazított a foglalkoztatásra vonatkozó szabályozásokon. A dereguláció bizonyos elemei (a szakszervezeti tevékenység, bértárgyalás elsovadása, a munkanélküli ellátás, minimálbér lazuló szabályozása stb.) bizonyíthatóan hozzájárultak a bérek, ezen keresztül pedig a jövedelmi egyenlőtlenségek növekedéséhez. Kétségtelen, hogy ezzel párhuzamosan ezek az intézkedések növelhették a munkahelyek számát is, ugyanakkor ezt csak a munkahelyek és a foglalkoztatás bizonytalanságának növekedése mellett tudták elérni.

A munkaerő-piaci intézkedések kétélűsége rámutat a hatékonyság és a méltányosság között fennálló trade-offra, ami az egyenlőtlenségekről, illetve a kezelésükről szóló vitákat (is) meghatározza. Ezzel kapcsolatban a szerző azt hangsúlyozza, hogy az egyenlőtlenségek kezelésére irányuló intézkedések valóban csökkenthetik – a népszerű hasonlattal élve – a torta méretét, ugyanakkor egy bizonyos ponton túl maguk az egyenlőtlenségek is csökkentik a hatékonyságot, főként az általuk okozott piaci hibákon és a társadalmi, politikai stabilitásra gyakorolt hatásaikon keresztül.

Az egyenlőtlenségek alakulását tehát exogén és endogén tényezők egyaránt befolyásolják, Bourguignon szerint ugyanakkor az endogén tényezőket is a globalizáció határozza meg, és rajtuk keresztül közvetett módon gyakorol hatást az egyenlőtlenségek folyamataira. A globalizáció ugyanis minden téren növelte a versenyt, ami fokozta a technológiai innovációt, pénzügyi liberalizációt kényszerített ki és a tőke mobilitását ösztönözte. Versenyképességük megőrzése érdekében az országok egymás alá licitáltak és licitálnak az adók csökkentésében és a szabályozások lazításában, amely lépések döntő többsége a jövedelmi egyenlőtlenségek növekedésének irányába hat.

A szerző az utolsó fejezetben javaslatokat tesz a globalizáció egyenlőtlen hatásainak enyhítésére, a növekvő jövedelmi egyenlőtlenségek megfékezésére. Itt hangsúlyosan megjelennek a „globalizáció vesztesei”. Ezen országok helyzetbe hozása a feltörekvő országok folytatódó felzárkózása mellett további municiót adhat a globális egyenlőtlenségek csökkenésének, és a jelenlegi keretek között talán ezek azok az intézkedések, amelyek legkönnyebben megvalósíthatók. A segélyezés volumenének és hatékonyságának növelése, a kétoldalú kereskedelmi kapcsolatok liberalizálása és a fejlett országok piacaihoz való hozzáférés biztosítása elindíthatná ezen országok gazdaságának átstrukturálódását, növekedését, ami megfelelő szabályozás mellett a jövedelem-eloszlásra is kedvező hatást gyakorolhatna. Az országokon belüli egyenlőtlenségek megfékezésének eszközei azok lehetnek, amelyek neoliberais szellemiségben történő reformja alapvetően hozzájárult az egyenlőtlenségek növekedéséhez. Az adózás, a jövedelemeloszlásra jelentős hatást gyakorló piacok (pénzügyi, munkaerő) szabályozásának átgondolt, méltányosságot és a hatékonyságot egyszerre szem előtt tartó korrekciói jelentik a legfontosabb ex-post eszközöket. Az oktatás, képzés, (bármilyen) diszkrimináció csökkentése pedig ex-ante módon járulnak hozzá az egyenlőtlenségek csökkentéséhez. A szerző külön megemlíti azokat a feltörekvő

országokat, amelyek, amellet hogy nagymértékben hozzájárulnak a globális egyenlőtlenségek csökkenéséhez, a növekvő belső egyenlőtlenségek problémájával is küzdenek. Ezeknek az országoknak, élükön Kínával, még jelentős mozgásterük van az egyenlőtlenségek szabályozások általi csökkentésére.

A javasolt megoldások, bár leegyszerűsítőnek semmiképp nem nevezhetők, de sajnos túlságosan meggyőzőnek vagy újszerűnek sem. Ezzel azonban a szerző is tisztában van. Univerzális „csodafegyver” nincs, és amíg nem kezelik a gyökerénél, vagyis a globalizáció egyenlőtlenségeinél a problémát, addig a tüneti kezelést nyújtó, többnyire ismert, de időben és térben korlátozott megoldásokat szükséges alkalmazni. Az pedig, hogy alkalmazni kell, nem kérdéses, hiszen a globalizáció, mint az egyenlőtlenségek növekedésének legfőbb mozgatórugója, nem áll meg; a tőke és a képzett munkaerő fel-, az alacsonyan és közepesen képzett munkaerő leértékelődése, valamint a foglalkoztatási bizonytalanság növekedése továbbra is a jövedelemeloszlást meghatározó tényezők maradnak. Az egyenlőtlenségek pedig – habár konkrét hatásait nehezen tudjuk számszerűsíteni – biztos, hogy egy ponton túl káros hatással vannak a társadalomra és a gazdaságra egyaránt, és ezeket a potenciális káros következményeket, illetve a velük kapcsolatos elővigyázatosságot még az egyébként végig tárgyilagos és nyugodt hangvétélű Bourguignon szerint sem lehet eléggé hangsúlyozni.